

INGLIZ TILIDA DIALEKTLAR VA ULARNING FARQLARI

Raxmonqulova Feruza Akmal qizi

O'zDJTU, ingliz tili 3-fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Ingliz tili, dunyodagi eng keng tarqalgan tillardan biri bo'lib, turli mintaqalarda, madaniyatlarda va ijtimoiy kontekstlarda turlicha shakllarda namoyon bo'ladi. Dialektlar — bu tilning mintaqaviy yoki ijtimoiy guruhlar tomonidan o'ziga xos xususiyatlar bilan ifodalangan variantlaridir. Ushbu maqolada ingliz tilidagi dialektlarning asosiy turlari, ularning farqlari va ijtimoiy kontekstdagi ahamiyati muhokama qilinadi.*

Ingliz tilidagi dialektlar asosan geografik joylashuvga qarab farqlanadi. Ularni quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

1. Britaniya Dialektlari: Britaniya dialekti, ingliz tilining Buyuk Britaniya hududida ishlatiladigan turli xil mintaqaviy variantlarini o'z ichiga oladi. Britaniya ingliz tili ko'plab mahalliy dialektlar va aksentlarga ega bo'lib, har biri o'ziga xos talaffuz, leksika va grammatik xususiyatlarga ega. Quyida Britaniya dialekti haqida batafsil ma'lumot keltirilgan.

Britaniya Dialektlarining Asosiy Turlari

1. London Dialekti (Cockney):

- Londonning sharqiy qismlarida ishlatiladi.
- O'ziga xos talaffuz xususiyatlari mavjud, masalan, "th" tovushi "f" yoki "v" ga o'zgartiriladi (masalan, "think" → "fink").
- Ko'plab slang so'zlar va iboralar mavjud.

2. Received Pronunciation (RP):

- Britaniya ingliz tilining standart aksenti hisoblanadi.
- Ko'pincha "Oxford English" yoki "BBC English" deb ataladi.
- O'ziga xos talaffuz va grammatik qoidalarga ega, ko'plab akademik va rasmiy kontekstlarda ishlatiladi.

3. Skotscha Ingliz Tili:

- Shotlandiyada ishlatiladi va o'ziga xos talaffuz va leksikaga ega.
- Skotscha so'zlar va iboralar ko'plab ingliz so'zlariga qaraganda farq qiladi (masalan, "wee" – kichik).

4. Uels Ingliz Tili:

- Uelsda ishlatiladi va uels tilidan ta'sirlangan.
- Talaffuzda uels tilining o'ziga xos xususiyatlari aks etishi mumkin.

5. Shimoliy Irlandiya Ingliz Tili:

- Shimoliy Irlandiyada ishlatiladi va o'ziga xos leksika va talaffuzga ega.
- Ba'zi ingliz so'zlari shimoliy irlandiya dialektida boshqacha talaffuz qilinadi.

6. Yorkshire Ingliz Tili:

- Yorkshire mintaqasida ishlatiladi.
- O'ziga xos grammatik qoidalar va so'zlar mavjud (masalan, "thee" va "thou" kabi eski shakllar).

Britaniya Dialektlarining Farqlari

• Talaffuz: Har bir dialektida tovushlar va ularning talaffuzi turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, RP da "r" tovushi ko'pincha talaffuz qilinmaydi, lekin boshqa dialektlarda kuchliroq bo'lishi mumkin.

• Leksika: Har bir dialektida o'ziga xos so'zlar mavjud. Misol uchun, Britaniya ingliz tilida "boot" (mashina yukxonasini anglatadi) so'zi ishlatilsa, Amerika ingliz tilida bu "trunk" deb ataladi.

• Grammatika: Ayrim dialektlarda grammatik qoidalar farq qiladi. Masalan, Yorkshire dialektida "I were" shakli keng tarqalgan.

Ijtimoiy Ta'sir

Britaniya dialektlari ijtimoiy kontekstda muhim ahamiyatga ega. Ular shaxsning identifikatsiyasi, madaniyati va ijtimoiy statusi bilan bog'liq. Dialektlar orqali odamlar o'zlarini qanday his qilishlarini va qayerdan kelganlarini ifodalaydilar. Britaniya dialektlari ko'pincha stereotiplar bilan bog'liq bo'lishi mumkin; masalan, Cockney aksenti ko'pincha ishchilar sinfi bilan bog'lanadi.

• Britaniya (British) Ingliz Tili: Buyuk Britaniyada keng tarqalgan va ko'plab mahalliy variantlarga ega. London ingliz tili (Cockney), Skotscha, Uels ingliz tili va Shimoliy Irlandiya ingliz tili kabi dialektlar mavjud.

• Cockney: Londonning sharqiy qismida paydo bo'lgan bu dialekt o'ziga xos talaffuz va so'z boyligiga ega. Masalan, "th" tovushi "f" yoki "v" ga o'zgartiriladi (think → fink).

2. Amerika Dialektlari:

• Amerika (American) Ingliz Tili: AQShda keng tarqalgan, o'z ichiga ko'plab mintaqaviy variantlarni oladi. Masalan, Janubiy Amerika, Sharqiy Amerika, G'arbiy Amerika kabi guruhlar mavjud.

• Southern English: Janubiy Amerikada ishlatiladigan bu dialektida "I" tovushi ko'pincha "ah" ga o'zgartiriladi (ride → raahd).

3. Avstraliya va Yangi Zelandiya Dialektlari:

• Avstraliya Ingliz Tili: O'ziga xos talaffuz va so'z boyligiga ega. Masalan, "mate" so'zi do'st ma'nosida ishlatiladi.

• Yangi Zelandiya Ingliz Tili: Avstraliya ingliz tiliga o'xshash, lekin o'ziga xos talaffuz va leksikaga ega.

Dialektlarning Farqlari

Dialektlar orasidagi farqlar asosan quyidagi jihatlarga bog'liq:

1. Talaffuz: Har bir dialektida tovushlar va ularning talaffuzi turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, Amerikaning "r" tovushi kuchliroq talaffuz qilinadi, Britaniya ingliz tilida esa u ko'pincha yumshoqroq bo'ladi.

2. Leksika: Har bir dialektida o'ziga xos so'zlar va iboralar mavjud. Misol uchun, Britaniya ingliz tilida "lorry" (mashina) so'zi ishlatilsa, Amerika ingliz tilida "truck" so'zi qo'llaniladi.

3. Grammatika: Ayrim dialektlarda grammatik qoidalar farq qiladi. Masalan, ayrim Amerikaning janubiy dialektlarida "done" yordamchi fe'li o'tgan zamonda ishlatilishi mumkin (I done told you).

4. Madaniy Ta'sir: Har bir dialekt o'zining madaniyati va tarixidan kelib chiqib rivojlanadi. Bu esa tilning shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy Kontekstdagi Ahamiyat

Dialektlar ijtimoiy kontekstda ham muhim ahamiyatga ega. Ular shaxsning identifikatsiyasi, madaniy merosi va ijtimoiy statusi bilan bog'liq. Dialektlar orqali odamlar o'zlarini qanday his qilishlarini, qayerdan kelganlarini va kimliklarini ifodalaydilar. Shuningdek, dialektlar o'rtasidagi farqlar ijtimoiy stereotiplarni keltirib chiqarishi mumkin.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Ingliz tilidagi dialektlar uning boyligini va xilma-xilligini ko'rsatadi. Har bir dialekt o'zining talaffuzi, leksikasi va grammatikasi bilan ajralib turadi, bu esa tilni yanada qiziqarli qiladi. Dialektlarni o'rganish nafaqat tilni yaxshiroq tushunishga yordam beradi, balki madaniyatlararo muloqotni ham rivojlantiradi. Ingliz tilini o'rganayotgan shaxslar uchun dialektlarni bilish muhimdir, chunki bu ularning kommunikativ qobiliyatlarini oshiradi va global madaniyatga integratsiyasini yengillashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language.* Cambridge University Press.
2. Wells, J.C. (1982). *Accents of English.* Cambridge University Press.
3. Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns.* University of Pennsylvania Press.
4. Trudgill, P., Hannah, J. (2002). *International English: A Guide to the Varieties of Standard English.* Routledge.